

Újabb adatok legrégebb bibliafordításunk eredetkérdéséhez.

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban őrzött Aporkódex fordításszövegének, valamint a Bécsi és Müncheneri testvérkódexben fennmaradt bibliai töredékeknek eredetkérdése több mint száz esztendőös *multra* tekint vissza.¹ Az eddig végzett eredetkutatások, a tapogatódzás korának bizonytalan következtetéseit nem számítva, három egymással homlokegyenest ellenkező vélemény kialakulását eredményezték: a huszita,² a premontrei³ és a bencés⁴ szövegeredet elméletét.

Eredetkutatóink véleményüket a fenti három fordításszöveg nyelvi sajátosságainak és avult szókincsének összevetésével,⁵ bizonyos reánk maradt adatok összeegyeztetésével,⁶ ezeknek az adatoknak a három testvérkódex fordításszövegére való vonatkoztatásával,⁷ a

¹ Tudományos Gyűjtemény, 1835. II. 116. l. Toldy Ferenc: *A magyar nemzeti irodalom története*. Pest, 1852. I.

² *Nyelvtörténeti újdonságok*. M. Nyelvőr, 1884. 520. l. Sándor József: *A Bécsi és Müncheneri kódexek eredetéről*. M. Nyelvőr, 1892. 21. és 124. l. Zolnay Gyula: *Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig*. Budapest, 1894. III. l. Horváth Cyrill: *Hussita emlékeink*. Irodalomtört. Közl. 1896. I. l. Melich János: *A bécsi és müncheni kódex írói*. M. Nyelvőr, 1898. 358. l. Császár Ernő: *A magyar protestáns zoltárköltészet a XVI. és XVII. században*. Irodalomtört. Közl. 1902. 35. l. Simonyi Zsigmond: *Die ungarische Sprache*. Strassburg, 1907. 119. l. Mészöly Gedeon: *Legrégibb bibliafordítónkról*. M. Nyelvőr, 1917. 35. és 71. l. Tóth Szabó Pál: *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*. Budapest, 1917. Waldapfel József: *Legrégibb bibliafordításunk*. Irodalomtört. Közl. 1927—28. 96. l.

³ Timár Kálmán: *Káldi György a legrégebb magyar bibliafordításról*. Irodalomtört. Közl. 1927—28. 270. l. Timár Kálmán: *Magyar kódex-családok*. Irodalomtört. Közl. 1929. 16. l. Timár Kálmán: *Magyar kódex-családok*. V. közl. Irodalomtört. Közl. 1929. 146. l. Timár Kálmán: *Legrégibb bibliafordításunk eredete*. Irodalomtört. Közl. 1932. 98. l. Timár Kálmán: *Zoltárfordítás nyoma a Bécsi és Müncheni kódexben*. Irodalomtört. Közl. 1936. 6. l.

⁴ Irodalomtörténeti Füzetek, 9. sz.

⁵ Horváth Cyrill id. m. Sándor J. id. m. Simonyi Zs. id. m. Simonyi Zs.: *A Halotti Beszéd tájnyelvi sajátosságai*. M. Nyelvőr, 1880. 146. l. Erdélyi Lajos: *Legrégibb Bibliánk nyelvjárásához*. M. Nyelvőr, 1912. 146. l.

⁶ Horváth C. id. m. Timár Kálmán: *Káldi György a legrégebb magyar bibliafordításról*. Irodalomtört. Közl. 1927—28. 270. l.

⁷ Melich János, id. m.

Müncheni-kódex naptárkerekével,⁸ bizonyos érzelmi okok időszerűségére való utalással,⁹ hiányzó istentiszteleti szövegszükségletek pótlására való hivatkozással,¹⁰ más kódexsel való összehasonlítás és egyeztetés segítségével¹¹ bizonyították.

Az eredetkutatás tekintetében a fordításszöveg keletkezésének homályára — a fenti vizsgálódási és bizonyítási módszerektől eltérően — talán némi fényt vet a szöveg tartalmi és szövegkritikai vizsgálata.

*

A fordítás módja, azaz a magyar szövegnek a latin eredetihez való viszonya azt bizonyítja, hogy az első magyar bibliai töredékeket nem husziták fordították magyarra.

Az Apor-kódex zsoltár- és himnuszfordításában az eredeti latin szöveggel, a Vulgatával, ellentétben betoldásokat találunk:

a) „*Eghaznak zaua Cristosrol*“ (62. zs. 1. v.) Sem a Vulgatában, sem a későbbi fordításokban nem fordul elő.

b) „*nepnek zaua cristosnak getrelmerol*“ (63. 1.) Csak az Aporban.

c) „*Az apastaloknak zauok midon xps zenuedet*“ (59. 2.) Csak az Aporban.

d) „*zent pal apastalnak zaua cristosrol*“ (60. 1.) Csak az Aporban.

e) „*Te zent templomodtol*“ — „*A templo tuo*“ (67. 30.)

f) „*Ki erezted földi czudakat es menn' ielensegeket*“ — „*Emisit signa prodigia*“ (134. 9.)

g) „*Te neued tiztessegere mv lelkonknek vduossegere es te zenth eghazadbely huuoknek oregbolotekre Amen*“ (Hymnus quadragesimalis.) [Ez a versszak, melynek eredetije ismeretlen, valamennyi fordításból hiányzik.]

h) „*Dicoseg neked vram ki fel koltel halottaidbol ataua es zenth lelekkel mend orokkal orokke Amen*“ (Hymnus pascalis.) Latin eredetijében ez a versszak hiányzik.

A fenti idézetek bizonyossága szerint a zsoltárfejeket nem fordíthatták husziták, mert ők nem hittek sem az egyház mindenhatóságában, sem Krisztus földi szenvedéseiben, sem a szentekben, sem a földi csodákban vagy mennyei jelenségekben, sem a Szent Lélekben. Következésképp nem is toldhattak a szöveghez éppen olyan tartalmú részeket, amelyek vallásos felfogásukkal gyökeresen ellenkeznek. Ugyanakkor a himnuszfordítások olyan részekkel bővültek, melyek a negyven-napi böjt s a húsvéti ünnepek áhitatát — a huszita felfogással éles ellentétben — még jobban hangsúlyozzák.

A betoldásokon kívül kihagyásokkal is találkozunk, azaz olyan szókkal, kifejezésekkel vagy éppen egész mondatokkal, melyeket a fordító a Vulgatából nem fordított magyarra.

⁸ Szily Kálmán, M. Nyelv. 1907. 201. l. Timár Kálmán: *Magyar kódex-családok*. Irodalomtört. Közl. 1929. 16. l. Waldapfel J. id. m.

⁹ Horváth Cyrill, id. m. Császár Ernő, id. m.

¹⁰ Waldapfel J., id. m. Mészöly Gedeon, id. m.

¹¹ Timár Kálmán: *Magyar kódex-családok*. Irodalomtört. Közl. 1929. 16. l.

a) „a mezeikben“ (77. 12.) — „in campo *Taneos*“. (A Döbrentei és Keszthelyi-kódexben „*Taneos* mezeiben“).

b) „quia testimonia tua, meditatio mea est. Super senes intellexi“ (118. zs. 99. v. II. része és a 100 v. I. r.). Ez a kihagyás tévedés eredménye. A fordító tekintete az „intellexi quia“ szók lefordítása után a két sorral előbb levő ugyanazon két szóra esett s onnan folytatta tovább a fordítást, elhagyván így a fent idézett részt.

c) „Sperabam vsque ad mane, quasi leo sic contriuit omnia ossa mea: de mane vsque ad vesperam finies me“ (Ego dixi 13. s.). Kimaradt az Apor szövegéből.

d) „electi principes eius submersi sunt in Mari-rubro“ (Cant. Domino 4. s.) szintén kimaradt.

A kihagyott részek nem olyan tartalmuak, hogy a fordító szántszándékkal hagyta volna ki azokat. Tévedésből vagy sietségből kifejtette. Ebben a tekintetben a Vulgata és az Apor szövege között lényeges eltérés nincs.

A betoldásokon és a kihagyásokon kívül itt-ott kisebb eltéréseket is találunk. Gyakori az I. és II. személyű személyes, illetve birtokos névmás felcserélése: „kik guloltek *tegedet*“ — „qui oderunt *me*“ (68. 15.); „Gondoltam *te* vtaidat“ — „Cogitau*i* vias *meas*“ (118. 59.). Jellemző, hogy az Apor zsoltsárszövegének fordítója a nem keresztény népeket pogányoknak tekinti: „pogánoknak minden isteni“ — „omnes dii Gentium“ (95. 5.) [A Keszthelyi kódex és Károli szövege is *pogány* szóval fordítja a latin *gentium*-ot, *nép* vagy *nemzet* szóval Péchy Simon és a Döbrentei-kódex]. Az Apor szövegének fordítója néha általánosít: „ki meg vert sok *nemzeteket*“ — „qui percussit *reges magnos*“. Ezek az eltérések is, tartalmukat tekintve, elhanyagolhatók.

Az említett betoldásokon, kihagyásokon és eltéréseken kívül a magyar és az eredeti szöveg teljesen egyezik. A fordítás tehát szolgálai, szószerinti.

Fordításirodalmunk első korszakában, amikor az Apor szövege készült, a fordítónak tiszteletben kellett tartania a latin kánoni szöveget. Attól még azzal a céllal sem térhetett el, hogy szabadabb, könnyedébb, magyarosabb fordítást adjon. Fordítónk a szószerinti szövegvisztaadás hűségét annyira túlozta, hogy a Vulgatából még a zoltárcímeket, sőt a zoltárfejeket is lefordította. Természetszerűleg ez a latin betűhöz való szolgálai ragaszkodás összetörte a magyar szöveget. A fordító, nem térhetvén el az eredeti szöveg betűjétől, gyakran nehéz helyzetbe került, különösen ott, ahol a Vulgata szövege is homályos és értelmetlen volt. Nem igazította ki az értelmetlen részeket, nem pótolta újjal a zavaros mondatot, nem töltötte be a hézagokat, végül nem több, hanem csak egyetlen szövegből: a kánonikus Vulgatából fordított. Fordítása ezért részben homályos, egészében idegenszerű. (Szövegünk a következő helyeken teljesen értelmetlen: 57. zs. 8. v., 10. v., 14. v., 63. zs. 4. v., 67. zs. 7. v., 67. zs. 18. v., 73. zs. 2. v.). A szöveg homálya elsősorban abból ered, hogy fordítónk a körülírás használatától vonakodik. Inkább ezt írja: „Jelenttel te nepednek

kemeneket“ — „Ostendisti populo tuo *dura*“ (59. 5.) [Károlinál *nehéz dolgokat*, Péchynél *kemény sanyaruságokat*]. A körülírás helyett néha új szót alkot: „Sosolatba“ — „in salsugine“ (106. 34.). A homály gyakran a fordító tévedéséből származik: „fel magaztetik o *haba* libanusnak felette“ — „superextolletur super Libanum *fluctus* eius“ (71. 16.) [Melich János szerint¹² az Apor fordítója a *fructus* szót összetévesztette *fluctus*-szal. Ez a feltevés valószínűtlen. A Vulgata 1555. kiadásában a *fluctus* szó mellett ezt a nyomtatott lapszéli bejegyzést olvashatjuk: „legendum fructus“. Következésképp a Vulgatában is eredetileg *fluctus* volt.] Továbbá az *aranea* (pók) szót *arena* („fouen“) szóval (89. 9.); a *tempora* (idők) szót *tempora* („fultoimnek“) [131. 5.] szóval fordította.¹³ Ugyancsak a szószerinti szövegfordítás eredménye fordítónk nyelvének magyartalansága. Találunk latinizmusokat: „*fordeita zarrazba*“ — „*conuertit in aridam*“ (65. 6.); „*atta mozdolatba*“ — „*dedit in commotionem*“ (65. 9.); „*fogtad afogsagot*“ — „*cepisti captivitatem*“ (67. 19.). Fordítónk a határozószóknál sem követi nyelvünk szellemét: a latin átható igéket megtartja, néha latin esetével együtt átveszi, pl. „*eskeznek o bele*“ — „*in eo*“ (62. 12); „*ellensegekbol o tollok*“ — „*ex inamicis ab ipso*“ (67. 24.). A latin kötőszókat szolgailag fordítja, még ha összetételben is vannak: „*valobizon*“ — „*veruntamen*“ (90. 8.); „*azert hog*“ — „*pro eo vt*“ (108. 4.). A prepozíciókat a latin nyelv szellemében használja: „*Napot kiralnak nap felett toldaz*“ — „*Super dies*“ (60. 7.); „*nepekben, nemzetekben*“ — „*in populis, in gentibus*“ (56. 10.). A névmások használatában is magyartalan: „*te meg acz egmendenek*“ — „*tu reddes vnicuique*“ (61. 13); „*egembe*“ — „*simul*“ (68. 1.). A melléknévi igeneveket szóról-szóra ülteti át: „*oruendeztek vagonk*“ — „*delectati sumus*“ (89. 14.), „*iol turok leznek*“ — „*bene patientes erunt*“ (91. 15.). 26 latin szót nem tud lefordítani s ezeket mégis úgy ragozza, mintha magyar szók lennének. Végül olyan elavult és új szavakat használ, melyeknek nagy része sem a korabeli, sem a későbbi fordításokban nem fordul elő.

A fordító tehát az Apor-kódex zsoltár- és himnuszfordításainak homályos és magyartalan szövegében a Vulgatának, azaz a római katolikus egyház által helyreállított hivatalos és kötött szövegnek szószerinti hasonmását adta. Irodalmunk történetében az Apor-kódex zsoltárfordítása előtt sokkal korábbi fordításszövegekben jóval gördülékenyebb, világosabb és magyarosabb nyelvezetet is találunk. A fejlődés során az Apor fordítása csak úgy maradhatott elszigetelt jelenség, hogy ha azt a hivatalos egyház parancsa és rendelkezései szerint végezte egy megbízott fordító.

Ugyanezt a feltevést igazolja kódexünk szövegének világnézeti és dogmatikai vizsgálata. A fordító nem lehetett huszita, mivel munkája huszitaellenes felfogást tükröz.

¹² Melich János: *Kódexeink zsoltárfordításaihoz*. M. Nyelv, 1903. 311. l.

¹³ U. az.

Isten szerinte: „*felelmes* minden isteneknek felette“ — „*terribilis est super omnes deos*“ (95. 4.) [Károli bibliájában „*tisztelendő* minden istenek felett“]. Fordítónk a Vulgata szövegén áttetsző ősbabiloni mitológikus istenségnek, Marduknak, képét idézi elénk. (Marduk félelmes, mert istenek istene.) Ezt az istenszemléletet így fejezi ki: „*ki... egenes lezen vrral isten fiait kozot*“ — „*quis... similis erit Deo in filiis Dei*“ (88. 7.) [Károli az idegen istenek képzete helyett „*az erőseknek fiait*“-ról beszél.] Fordítónk felfogása szerint Istent udvarában védőszellemek veszik körül: „*Vallat es Zepsego zemele elot: zentseg es nagsag*“ — „*Confessio et pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia et magnificentia*“ (95. 6.) [Károli bibliájában Isten mellett *erősség és méltóság* áll.]. De Isten személye körül fordítónk gonosz szellemeket is talál: „*ordog all'on o iogia felol*“ — „*diabolus stat a dextris eius*“ (108. 6.) [Károlinál *ellenesség* álljon az ő jobb keze felől], [Jahwe-t is udvarában idegen istenek, továbbá védő és ártó szellemek vették körül.] Az Apor szövegének fordítója vallja, hogy a világot isten teremtette, de a teremtés munkáját szerinte is kemény küzdelem előzte meg: „*Te vralkodol tengeri hatalmon... Te kedig alaztad mikent sebhetted a keuelt: Te karodnak kedig tehetsegeben el uesttetted te ellensegeidet*“ — „*Tu dominaris potestati maris... Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: in brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos*“ (88. 10–12.) [Károli *tengeri hatalom* helyett úgy fordította, hogy Isten *kevelységen* uralkodik és nem a *keuelt*, hanem az *Egyiptombelieket* büntette meg.] Az Apor szövege Isten győzelmét jobban hangsúlyozza, mint a Vulgata. Istennek a teremtést megelőző s a mítikus szörnyekkel folytatott küzdelmét ismét úgy tekinthetjük, mint az istenharc babiloni jelenetét, mely Marduk fölényes győzelmével végződik. Ez az istenszemlélet pedig gyökeresen ellenkezik a husziták vallásos világnézetével. A husziták mindenben szakítottak a hagyományossággal, elvetették a fölösleges és szükségtelen külsőségeket. Leegyszerűsítették a vallást, eldobták annak minden mítikus vonását. Egyedül Istent tisztelték és imádták, s hozzá úgy közeledtek, mint a csendes, tiszta és erkölcsös élet forrásához.

A fordításszövegben fellelhető ember még kevésbé egyezik a huszitáknak az emberről alkotott valláserkölcsei felfogásával. A fordítás embere gyönyörködik, ha társainak szenvedését, bűnhődését, megtorlását láthatja. Még ott is embertársainak kárán örül: „*ó zapiokat meg zegi vr*“, ahol a Vulgata is: „*molus leonum confringet dominus*“, Károli is oroszánokról beszél: „*oroszánoknak zápfogaikat rontsd meg Uram*“ (57. 7.). Kívánja ellenségeinek halálát: „*ehet zenueggenek ment ebek*“ — „*famen patientur vt canes*“ (58. 15.) [Károlinál enyhébb a bosszúállás hangja, „*ugatnak, mint az ebek*“]. Az ember nemcsak társát vádolja, hanem Istenét is megtagadja, hogy nehéz jármot tett nyakára és feneketlen mocsárba döntötte: „*Vittel munket torbe... Vettel torodelmeket mu hatonkra. Vettel nepeket mu feienkre*“ — „*Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra*“ (65. 11–12.) [Károlinál: „*Bévittel minket a hálóba,*

megszorítottad a mi derekainkat. A mi fejünkre ültetéd az embereket.“] Ez a viszony Isten és ember között mindenben a zsidóság ősvallásának befolyását tükrözi. (Izrael népies vallásában is a hívők mindenben Jahwehoz menekültek. Jót és rosszat egyaránt ő hozzá vezettek vissza.) Ez az Isten és ember között levő viszony sem felel meg a husziták felfogásának, kik egyedül Istennek, mint egyetlen védő és segítő atyának hatalmát hirdették. De a fordító emberszemlélete is ellenkezik a huszitáknak az emberről vallott meggyőződésével: „Nullum hominem debere occidi“.¹⁴ Felfogásuk szerint senki sem lázadozhat Isten ellen, mivel „Omnes homines sunt dampnati“.¹⁵ A husziták embertársaikat szerették és megbecsülték: „Vocando se fratres de lege divina“.¹⁶

Az Apor szövegében mindössze kétszer fordul elő **Krisztus** neve. Ezek a részek is világosan feltüntetik a Krisztusról alkotott felfogás jellegét: „tekencz te cristosodnak orcziara“ — „respice in faciem christi tui“ (83. 10.) [Károli Krisztus nevét „a te megkent Királyod“ kifejezéssel fordítja.] Jellemzőbb az alábbi idézet: „eltauoztattad te cristosodat... es o sanctuariomat meg ferteztetted: Megtorted mend o souenit... El ragadoztak otet vton menden iarok... es meg vigaztaltad o menden ellensegit... es nem lottel o neki segedelm hadban... es o zekit foldre vetted: Meg kussebeitetted o ideinek napit: meg ottotted otet alazattal“ — „distulisti cristum tuum... prophanasti in terra sanctuarium eius: Destruxisti omnes sepes eius... diripuerunt eum omnes transeuntes viam... laetificasti omnes inimicos eius... non es auxiliatus in bello... sede eius in terra collisisti: Minorasti dies temporis eius: perfudisti eum confusione“. (88. 39—46.) Fentiekből kitűnik, hogy Krisztus leszállott a földre, szenvedett, megaláztatott, ellenségei által megverettetett s végül meghalt. Ezzel ellentétben a husziták Krisztusról ezt vallják: „Dicunt, Christum non esse veraciter passum, neque uere mortuum“.¹⁷

Szűz Máriáról fordítónk az alábbi képet festi:

a) „zarmazek... a zuz ananak tiztasagus lakodalmabol ky eros hatalmanak menden terdek le haitatnak mennyek es földiek zerelmes alaztodattal vallak“ (Conditor Alme 5—7. sor).

b) „Istennek zenth anya.. Mútsassad te magadat ananknak.. Eggetlen eg zuz keges mendenek kozot“ (Ave Maris stella 5—7. sor.)

c) „Ki miat a *zuz* sem ehezik“ — „Per quem nec *ales* esurit“ (Solis Ortus 10. sor.). Az Apor szövegének fordítója még ott is Szűz Máriáról beszél, ahol a latin eredetiben a szent szűz nevének semmi nyoma. *Ales* szót hibásan *zuz* szóval fordítja. Tévedésében követte a Döbrentei- s a Keszthelyi-kódex másolója is, de a Festetich-kódex írója helyeshítette a mondatot: „Ky myatt *madar* sem eheuzyk“. Ez a

¹⁴ Tóth Szabó Pál id. művében a magyarországi husziták tanai a feren-
csek feljegyzése szerint, 434. l.

¹⁵ U. az. 434. l.

¹⁶ U. az. 436. l.

¹⁷ U. az. 435. l.

Máriakép a tisztaság, a kegyesség, az anyaság jelképe s mint ilyen hódolat, hála és imádat tárgya. A husziták azonban Szűz Máriát nem tisztelték: „Prohibent venerationes gloriose Virgini Marie et aliis sanctis exhiberi dicentes, quod solus Deus est adorandus et colendus“.¹⁸

Fordítónk a **szenteket** is tiszteli, létezésüket hiszi:

a) „melleket hu *zenth dauid* enekle“ (Vexilla regis).

b) „mert zol bekesseget a nepenek: Es o *zentire*“ — „quoniam loquetur pacem in plebem suam et super sanctos suos“ (84. 9.) [Károli elkerüli a szentek fogalmát „mert békességet szól az ő népének és az ő *jótéteményeinek*“.] Ezzel szemben a husziták a szentekről ezt hirdették: „Dampnant quoscunque venerantes reliquias sanctorum. Deludunt miracula que, fiunt ad invocationem sanctorum et trufant de eis. Beatum Benedictum et alios sanctos... Dampnant eternaliter“.¹⁹

Az Apor zsoltár- és himnuszfordítója **énekkléssel** dicsőíti az Istent: „eneklek Jacob istennek“ — „cantabo Deo Jacob“ (74. 10.) s bizonyos napokon **ünnepli** „te innepednek közepette“ — „in medios solemnitatis tuas“ (73. 4.), habár a Vulgata nem határozott ünnepnapokról beszél. Istent **böjttel** is magasztalja: „isten halgasd meg... siralmas onzollatonkat ez neguon napi zenth beitolkben“ (Hymnus quadragesimalis) vagy „En terdeim meg betegoltek boitol“ — „a ieiunio“ (108. 24.) [Károli a böjt fogalmát *étlenséggel* helyettesíti]. Az Apor szövegében megtalálható a **kereszt** és **ostya** tisztelet is: „a kereztnek titk zenth sege fenlik“ (Vexilla regis) és „Oh bizon melto zenth osta“ (Christo cantamus). Végül fordítónk **egyházához** is hű: „Teged feldnek kereksegeben zenth eghaz wal“ (Te Deum II.). A husziták a fenti dogmatikus előírásokat elvetették: „Diuinum officium et cantum ecclesiasticum negant et derrident. Nullum festum colunt praeter diem dominicum. Ieiunia non curant. Non obediunt... alicui ecclesiastice potestati“.²⁰

Az Apor-kódex zsoltár- és himnuszfordításának szövegében egy olyan kezdetleges vallási világnézet heve és őszintesége verődik vissza, mely inkább a korabeli hivatalos katolikus világszemléletnek, mint a leegyszerűsített s minden külsőséggel harcoló huszita szellemnek felelt meg. A huszita fordító magasabb válaszfalat emelt volna az egykori és korabeli hitvilág közé, mint ahogy ezt Károli Gáspár tette. Viszont az Apor szövege ősmitológiai képzeteket tükröző világnézetet sugároz, ami csak azzal indokolható, hogy a korabeli római katolikus egyház a fordítást csak a hagyományok pontos és betűszerinti követésével s a kánonikus Vulgata szövegének szó szerinti átültetésével engedélyezte.

Az eredet kérdését szövegkritikai szempontból vizsgálván, éppen azokat a huszitákra nézve legkényesebb részeket válogattuk ki a fordítás szövegéből, melyekkel szemben a huszita felfogású fordítónak föltétlen állást kellett volna foglalnia (mint Károli Gáspárnak), ha

¹⁸ U. az, 435. l.

¹⁹ U. az, 434—435. l.

²⁰ U. az, 434—436. l.

gondolatilag nem is, azaz a biblia eredeti szövegének tudatos megváltoztatásában, de legalább érzelmileg, vagyis a gondolatok kifejezésében, a felfogásbeli ellentétek áthidalásában, a vallási világnézet személyes kidomborításában, egyszóval a fordítás egész szellemében. A fordításban a husziták tanaival éles ellentétben a vallási tanok letagadhatatlan katolikus tisztelete, a katolikus hitvilág lépten-nyomon előretörő ereje, a sorok közé iktatott betoldások, kihagyások, az itt-ott mutatkozó eltérések s végül a fordítás módja, azaz a Vulgata hitelesített szövegének merev, szószerinti átültetése arról tanuskodnak, hogy a fordítást nem végezhetette más, mint maga a hivatalos római katolikus egyház.

DR. DEBRECZY SÁNDOR.